

Turizm Sektörünün İstihdam Yaratmadaki Yeri ve 2009 Krizinin Türkiye Turizm İstihdamına Etkileri

Didar Sarı, Sakarya Üniversitesi
Zefure Uçar, Sakarya Üniversitesi

Abstract

The Tourism Sector at Creating Employment and the Effects of 2008 Global Crisis on Turkey's Tourism Employment

Tourism is one of the largest sectors in the world, providing over 235 million employment opportunities in global platform and having 9,2% of GDP (WTTC, 2010:a). The seasonal nature of tourism industry, rapid changes in working conditions, formal lacks in work contracts of many small businesses etc. are the complicating factors at providing stable employees in the sector (Eurostat et al., 2008:50). Despite these difficulties, in the tourism sector, -which's making positive effects with its labour intensive nature and multiplier effects in various industries-, new job opportunities influencing positively to the region's and countries' economic structure and even the overall economic structure. According to the barometer published by UNWTO, 2009 Global Economic Crisis effected tourism industry globally negatively with 4,2% decline at the number of incoming tourists and tourism revenues from \$942 million to \$852 million* at 2009 (UNWTO, 2010:a). On the data of Turkey, 3,2% decline at tourism revenues despite 2% growth at the number of incoming tourists is attracting attention(UNWTO, 2010:b). By 2008, the direct employment that created Travel&Tourism Industry in Turkey is occurred as 436.6 thousands while it's estimated that it'll rise to 443.1 thousands in 2009 and to 447.5 thousands in 2010 (WTTC, 2010:b).

In this paper, creating employment of tourism sector and the importance of it is emphasized while it's aiming to analyse the effects of 2009 Global Economic Crisis to Turkey's Tourism Employment via secondary data.

JEL Codes: J21, G01

1 Giriş

Sosyo-kültürel getirilerinin yanında, makro-ekonomik değişkenler üzerindeki olumlu etkileri ile 21.yüzyılın vazgeçilmez sektörleri arasında yer alan turizm, küresel ekonomide önemli bir konuma sahiptir. Teknolojik işsizliğin artış seyri gösterdiği bu dönemde, emek-yoğun sektörlerin başında gelen turizm, istihdam açığı sorununun çözümünde anahtar faktör rolünü oynamaktadır.

2009 Küresel Ekonomik Krizi ile birlikte sarsılan ekonomilerde, oluşan en büyük sorunlar arasında yer alan istihdam açığı, turizm sektöründe de önemli ölçüde etkisini hissettirmiştir. Bununla birlikte istihdam yaratmada reel büyüme oranındaki düşüğe karşın pozitif rakamları korumayı başaran Türkiye turizm sektörünün önümüzdeki yıllarda bu alanda da artış seyrine girmesi beklenmektedir.

2009 Krizi'nin Türkiye turizm istihdamında yarattığı etkilerin analiz edilmesini amaçlayan çalışmamızda, bu bağlamda ilk olarak sektörün ekonomideki yerine yer verilerek önemine değinilmiş, ardından krizin küresel ölçekte turizm sektöründe oluşturduğu etkiler incelenmiştir. Son olarak krizin Türkiye turizm istihdamına etkilerine yer verilen çalışmamızda ikincil verilerden yararlanılmıştır.

2 Turizm Sektörü ve Ekonomideki Yeri

Gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere, birçok ekonomide lokomotif sektör konumunda

olan turizm, endüstri ülkelerinin çoğunluğunun ekonomilerinde de en hızlı büyüyen alan olan hizmetler sektörünün ana birimini oluşturmaktadır (Theobald, 2005:5). Öyle ki turizm; ‘Telekomunikasyon’ ve ‘Bilgi Teknolojileri’yle birlikte 21. yüzyıl küresel ekonomisine yön veren 3 sektör arasında yer almaktadır (Crouch ve Ritchie, 1999:138).

Şüphesiz, turizm endüstrisinin sağladığı en olumlu etki öncelikle ekonomi üzerinde görülmektedir. Başlıca turizm destinasyonlarında, milli gelirdeki artış, gelen turist sayısındaki artışa paralel olarak ilerlemekte; turizmde uzmanlaşmayan diğer ülkelere kıyasla istihdam ve büyümede çok daha hızlı bir gelişmeyi beraberinde getirmektedir (Capo ve Vale, 2008:201). Gelir ve harcamaların doğrudan ve dolaylı olarak sağladığı etkilerle turizm, ödemeler dengesinden istihdama kadar uzanan geniş bir ölçekte oldukça stratejik makro ekonomik etkilere sahiptir.

Dünya seyahat ve turizm örgütünün hazırladığı 2010 yılı raporunda, küresel krizin yol açtığı daralmaya rağmen, sektörün 2009 yılı itibarıyla küresel bazda milli hasılanın %9,4’ünü oluşturduğu görülmektedir. 2010 yılında, seyahat ve turizm endüstrisinin yarattığı tahmini toplam hasıla %9,2’ye gerilerken; ‘doğrudan’ milli hasıla, toplam hasılanın %3,2’sini oluşturarak 1,986 milyar\$ olarak gerçekleşmiştir (WTTC, 2010c:3).

Küresel bazda toplam ihracat gelirinin %10,9’una karşılık gelen 1,936 milyar dolarlık ihracat geliri sağlayan sektör, kamu harcamalarının %3,8’ini oluşturmaktadır (WTTC, 2010c:4).

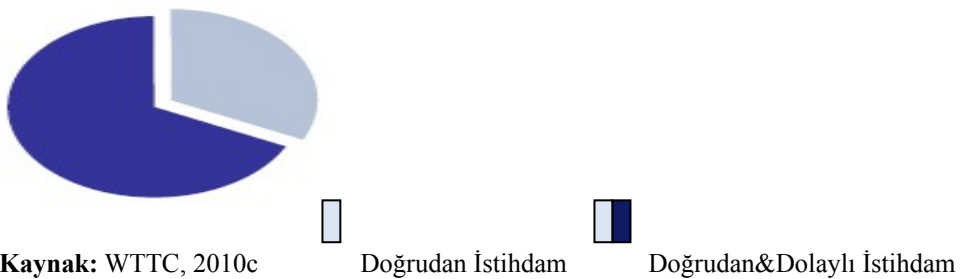
2.1 Turizm ve İstihdam İlişkisi

Hizmeti sağlayan ve alanın insan olduğu turizm sektörü, istihdam yaratma politikasına öncelik vermek isteyen hükümetler için ideal alanlar arasında sıralanmaktadır. Öyle ki turizm, dünya genelinde istihdam yaratmada ilk sırada gelen sektör konumunu alacaktır (UNWTO News, 2010:14). Buna karşın turizm sektöründe istihdam talebi türev; diğer bir deyişle türetilmiş taleptir. Turistik ürün ve hizmetlere talep olduğu sürece sektörde işgücü talebi olacaktır (Tribe, 2004: 261). Bu durum, sezonun yüksek olduğu dönemlerde turizm istihdam talebini arttırmakta, buna karşın düşük olduğu dönemlerde talebi de düşürerek turizmin yol açtığı sayılı olumsuz etkilerden olan ‘mevsimlik işsizlik’ sorununa neden olmaktadır.

Çok sayıda alt sektörle ilişki içinde bulunduğu bilinen turizmin üç farklı biçimde istihdam yarattığı görülmektedir (Rowe vd.,2002:20).

Konaklama, yiyecek-içecek ve seyahat işletmeleri ile turizm büroları, hava trafik kontrolörleri gibi turizm alanında faaliyet gösteren kamu kuruluşları, sektörde ‘doğrudan istihdamı’ oluşturmaktadır. Bir diğeri turizme hizmet veren alt sektörlerde oluşan ‘dolaylı istihdam’dır.

Şekil 1. Seyahat&Turizm Endüstrisi İstihdamı (Türkiye)

Havayolu, otel, liman vs. gibi turizm amaçlı kullanılacak tesislerin inşası sırasında sağlanan istihdam, turizm işletmelerinde sunulacak kimi ürünleri üreten tesislerin sağladığı istihdam vs. sektörün yarattığı dolaylı istihdam örneklerindedir. Son olarak turizmden elde edilen gelirin diğer sektörlerde yatırım haline dönüştürülmesiyle gerçekleşen ‘uyarılmış istihdam’ etkisinden bahsetmek mümkündür.

Şekil 1’de 2010 yılı itibariyle Türkiye’deki Seyahat ve Turizm Endüstrisinde sağlanan istihdam yapısı görülmektedir.

2010 yılında seyahat ve turizm endüstrisinin yarattığı tahmini ‘doğrudan’ istihdamın, küresel bazda toplam istihdamın %2,8’ini oluşturan 81,913,000 olduğu tahmin edilmiştir. 10 Yıllık trendlere bakıldığında ise; bu rakamın %3,2’ye yükselmesi beklenirken; 2010 yılında turizmin istihdam içerisinde yarattığı tahmin edilen toplamda %8,1 oranındaki doğrudan ve dolaylı istihdamın, 2020 yılında %9,2’ye ulaşarak 303,019,000 olarak gerçekleşeceği öngörülmektedir (WTTC, 2010c:3).

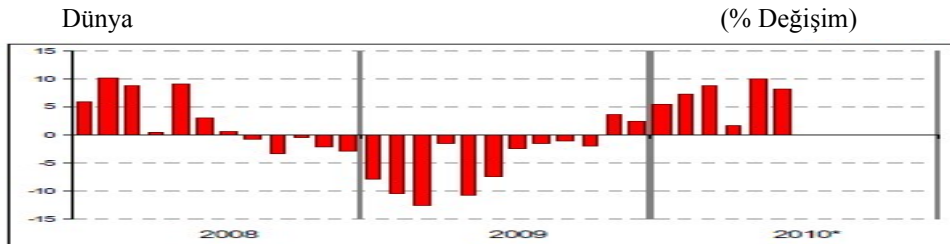
3 2009 Küresel Ekonomik Krizin Turizm Sektörüne Etkileri

Finans krizi olarak Amerika’da başlayıp, kısa sürede küresel bir ekonomik kriz haline dönüşen 2009 krizinin, 1929 büyük buhranının ardından yaşanan en büyük kriz olduğu düşünülmektedir (Gurria, 2008). ABD konut piyasasında fiyatların sürekli artış eğiliminde olması ve bu durumun devam edeceği beklentisiyle bütün kredi türleriyle varlıklarının üzerinde borçlanmaya giden tüketiciler krizin çıkış noktasını oluşturmuştur. Bankaların, karlılıklarını arttırdığı düşüncesiyle, kredi taleplerine olumlu cevaplar vermelerinin ardından, kötü borç olarak da tanımlanan bu kredi türlerinin konut fiyatlarının düşüşe geçmesi ile geri ödenmesinde güçlük yaşanması ve borsada ipotek kredisi türlerinin değer kaybetmesi ile küresel ekonominin en büyük krizlerinden biri meydana gelmiştir (Hiç, 2009). Reagan döneminden itibaren finans sektörü üzerindeki denetimin zayıflatılmış olması, bankalar ve finans kuruluşlarının iflasına zemin hazırlamıştır (Krugman, 2009). Bankaların toksik varlıklara karşı duyduğu güvensizlik ve kredi taleplerini büyük ölçüde geri çevirmeleri ise reel sektörde fon akışını yavaşlatarak likidite sorunu yaratmıştır.

Kriz, etkilerini dünya genelinde tüm sektörlerde olduğu gibi turizmde de önemli ölçüde hissettirmiştir. 2009 yılı uluslararası turizm tahmini gelirlerinin 2008 yılında gerçekleşen 942 milyon\$’ın altında kalarak 852 milyon\$ olarak açıklanması, ekonomik krizin sektör üzerinde yarattığı olumsuz etkinin göstergesi niteliğindedir. Reel olarak döviz kuru dalgalanmaları ve enflasyon açısından bakıldığında ise, turizm gelirlerinin %5,7 oranında düştüğü görülmektedir (WTTC, 2010c:1).

Bir önceki yıla göre 2009’da uluslararası turist hareketlerinde %4,3 oranında küçülme yaşanan sektörde, Afrika haricindeki bütün destinasyonlara varışlarda düşüş yaşanmıştır. Kuzey Avrupa (-%6), Güney ve Orta Akdeniz (-%4), Orta ve Doğu Avrupa (-%10) ve Güney Amerika (-%1)’da yaşanan daralmalara karşın, Kuzey Afrika ve Sahara bölgelerinde %2-%4 oranında büyümeye geçmiştir.

Şekil 2. Uluslararası Turist Varışları, Aylık Değişim

Kaynak: Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)

Turizm gelirlerine bakıldığında, dünya genelinde bütün destinasyonlarda düşüş yaşandığı gözlenmektedir. Göreli olarak daha iyi koşullarda olan Asya Pasifik ve Ortadoğu bölgelerinde dahi gelirlerde %1 ve %3 oranında düşüş oluşmuştur. Bölgesel olarak ise Okyanusya ve Kuzeydoğu Asya %5 ve %1 oranında reel artış gösteren bölgelerdir. Negatif eğilime rağmen Kuzey Avrupa, Güney Asya, Karayipler, Güney Amerika ve Kuzey Afrika kriz karşısında

turizm sektöründe dünya ortalamasının üzerinde bir gelişim göstermişlerdir (UNWTO, 2010b).

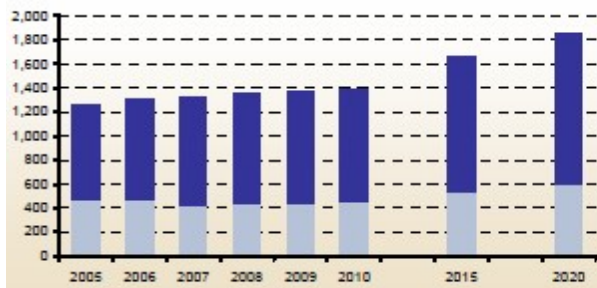
2010 yılının ilk yarısına ait tahminler incelendiğinde ise, 2009 yılında diğer bölgelerden ayrılarak pozitif yönlü ilerleme kaydeden Afrika bölgesinin bu dönemde de hissedilir oranda büyüme kaydeden tek destinasyon olduğu görülmektedir. Güney Afrika'nın, FIFA'nın düzenlediği dünya kupasına ev sahipliği yapması Afrika destinasyonu imajına büyük fayda sağlamıştır. Amerika kıtasına bakıldığında sektörde ortalama %7 oranında büyüme görülürken, Nisan ayında İzlanda'da oluşan kül bulutlarının hava taşımacılık tarihinin en büyük krizini yaşattığı Avrupa destinasyonunun ortalama büyümesi ise %2 düzeyinde kalmıştır (UNWTO, 2010c). 2009 yılına kıyasla sevindirici oranlarda büyümeler gerçekleşmesine rağmen, Dünya Turizm Örgütü verilerin dikkatli yorumlanması konusunda uyarıda bulunmaktadır. Öyle ki, 2009 yılının ilk yarısına göre %7'lik büyüme kaydedilen uluslararası turist hareketleri 384 milyondan 420 milyona yükselmiştir. Buna karşın bu rakam; 429 milyon olarak gerçekleşen 2008 yılının ilk yarısının %2 gerisinde bulunmaktadır. Bu durum küresel krizin yol açtığı daralmanın büyük oranda sona erdiğini göstermekle birlikte; 2008 yılı verileri göz önünde bulundurulduğunda reel büyümenin istenilen düzeyde olmadığına işaret etmektedir.

Küresel ekonominin genelinde olduğu gibi turizm endüstrisinde de toparlanmanın kademeli olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. WTTC tahminlerine göre %0,5 oranında gerçekleşen büyümenin, 2010 yılının ikinci yarısından itibaren önemli oranda hızlanarak 2011'de %3,2 olarak kaydedileceği düşünülmektedir (WTTC, 2010c:3).

4 2009 Küresel Ekonomik Krizi'nin Türkiye Turizm İstihdamına Yansımaları

2009 yılı tahmini turist varışlarında bir önceki yıla oranla %2 büyüme kaydeden Türkiye'nin 25,5 milyon varışla, uluslararası turizm pazarında 7.sırada yer aldığı görülmektedir. Buna karşın, tüm destinasyonlarda olduğu gibi krizin etkileriyle turizm gelirlerinde 2008'e kıyasla %3,2 düşüş yaşayan Türkiye, 21,3 milyar dolarla 9.sırada yer almaktadır (UNWTO, April 2010:7).

Şekil 3. Türkiye Seyahat ve Turizm Endüstrisi İstihdamı ('000 bin işgücü)

Kaynak: WTTC, 2010c Doğrudan İstihdam Doğrudan & Dolaylı İstihdam

Tablo 1'de görüleceği üzere, 2008 yılında turizm endüstrisinin Türkiye ekonomisine sağladığı doğrudan istihdam 436.6 bin olarak gerçekleşirken; küresel krizin getirdiği olumsuz etkilerle sektörün istihdam yaratmadaki reel artış hızı azalmasına karşın, sektörün sağladığı 'doğrudan istihdam'ın 2009'da 443.1 bine; 2010 yılında ise ülkedeki toplam istihdamın %2.1'ini oluşturarak 447.5 bine yükselmesi öngörülmektedir.

İlişkide bulunduğu alt sektörlerle ve uyarılmış etkilerle dolaylı istihdam sağlamada önde gelen sektörlerden olan turizmin, Türkiye'de 2010 yılında yaratacağı %6,4 oranındaki doğrudan ve dolaylı toplam istihdamın, 1,389 bin'den, 2020 yılında 1,847 bine yükselerek %7,2 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir.

Tablo 1. Türkiye Seyahat ve Turizm Endüstrisi İstihdam Oranları

	2008 (,000)	Toplam İstihdam Oranı (%)	2009□ (,000)	Toplam İstihdam Oranı (%)	2010□ (,000)	Toplam İstihda ma Oranı (%)	2020□ (,000)	Toplam İstihdama Oranı (%)
Doğrudan İstihdam	436,6	2,1	443,1	2,1	447,5	2,1	592,5	2,3
Doğrudan & Dolaylı İstihdam	1,361	6,4	1,375	6,5	1,389	6,4	1,847	7,2

Kaynak: WTTC 2010c'den derlenmiştir

*(Tahmin)

WTTC'nin 2020 yılı tahminleri, Türkiye'de turizm sektörünün yarattığı doğrudan istihdamın, toplam istihdam içerisinde alacağı payın artarak %2,3'e ulaşacağını ve yaklaşık 593 bin kişiye istihdam sağlayacağını göstermektedir.

2009 Küresel Ekonomik Krizi'nin Türkiye Turizm Sektörü üzerindeki etkilerini görebilmek için reel istihdam ve gayrisafı milli hasıladaki (GSMH) reel büyüme rakamlarını görmek için Tablo 2'yi incelemek fayda sağlayacaktır.

Tablo 2. Türkiye Seyahat ve Turizm Endüstrisi İstihdamı Reel Büyüme Oranları

	2005	2006	2007	2008	2009□	2010□	2020□
Doğrudan İstihdam	-6.7	-1.6	-8.5	3.3	1.5	1.0	2.8
GSMH	8	-7.3	6.6	0.6	7.1	-3.3	3.9
Doğrudan&Dolaylı İstihdam	-4.5	3.6	1.6	2.5	1.0	1.0	2.9
GSMH	6.4	-2.0	1.4	-1.2	-1.3	-2.1	4.5

Kaynak: WTTC, 2010c'den derlenmiştir

*(Tahmin)

2008 yılının ardından sektördeki doğrudan ve dolaylı istihdam oranlarının 2010 tahminleri dahil olmak üzere devamlı düşüş seyrinde olması, sektörün yarattığı istihdamda azalan oranlı artış olduğuna işaret etmektedir.

5 Sonuç

1929 Büyük Buhranının ardından küresel ekonominin yaşadığı en büyük kriz kabul edilen 2009 krizi, etkilerini dünya genelinde ve makro ekonominin bütün değişkenleri üzerinde oldukça yıkıcı biçimde hissettirmiştir.

Büyüme oranlarındaki düşüşün ardından küçülmeye giden ekonomilerde karşılaşılan en büyük sorunlardan olan istihdam açığı, emek-yoğun çalışan turizm sektöründe de kendisini göstermiştir. 2008 yılının ardından yarattığı doğrudan ve toplam istihdam sayılarındaki artışın devam ettiği sektöre reel olarak bakıldığında doğrudan istihdamın 2009 ve 2010'da giderek düştüğü, doğrudan ve dolaylı toplam istihdamın ise 2009'daki düşüşün ardından stabil kaldığı gözlenmektedir. Buna karşın, WTTC tarafından yayınlanan 2020 yılı trendlerine göre sektörün kendi bünyesi ile alt ve yan sektörlerde yaratacağı istihdamın artış seyrine girerek önemli ölçüde büyüyeceği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Capo ve Vale, 2008. “The Macroeconomic Contribution of Tourism” Editörler: Ramos ve Jimenez, **Tourism Development: Economics, Management and Strategy**, Nova Science Publishers, New York, s.201-227.
- Crouch ve Ritchie, 1999. “Tourism, Competitiveness, and Societal Prosperity”, *Journal of Business Research*, **44**, s. 137-152.
- Eurostat, Oecd, Unwto ve Un, 2008. Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework (TSA: RMF 2008), <http://unstats.un.org/unsd/statcom/doc08/BG-TSA.pdf>
- Gurria, 2008. From the Financial Crisis to the Economic Downturn: Restoring Growth is a Key Challenge, <http://www.oecdoobserver.org/news/fullstory.php/aid/2753/>
- Hiç, 2009. **Küresel Ekonomik Kriz ve Türkiye**, Beykent Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Krugman, Reagan Did It, 2009. <http://www.nytimes.com/2009/06/01/opinion/01krugman.html>
- Liu, (Edit.) 2006. **Tourism Management**, Nova Science Publishers, New York.
- Lucas, 2004. **Employment Relations in the Hospitality and Tourism Industry**, Routledge, London.
- Nickson, 2007. **Human Resource Management for the Hospitality and Tourism Industries**, Butterworth-Heinemann, Cornwall.
- Riley ve Szivas, 2002. **Tourism Employment**, Channel View Publications, UK.
- Rowe, Smith ve Borein , 2002. **Career Award Travel and Tourism**, Cambridge University Press, Cambridge.
- Theobald, 2005. “The Meaning, Scope and Measurement of Travel and Tourism” Editör: William F. Theobald, **Global Tourism**, Elsevier, Burlington, s.5-25.
- Tribe, 2004. **The Economics of Recreation, Leisure and Tourism**, Elsevier, Oxford.
- Unwto (United Nations World Tourism Organization), 2010a. World Tourism Barometer, International Tourism 2009, http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/barometer/UNWTO_Barom10_2_en_excerpt.pdf.
- Unwto (United Nations World Tourism Organization), 2010b. World Tourism Barometer, International Tourism Receipts 2009, http://www.worldtourism.org/facts/eng/pdf/barometer/UNWTO_Barom10_update_april_en_excerpt.pdf.
- Unwto (United Nations World Tourism Organization), 2010c. World Tourism Barometer: Interim Update, August 2010, http://www.unwto.org/facts/eng/pdf/barometer/UNWTO_Barom10_update_august_en_excerpt.pdf.
- Unwto (United Nations World Tourism Organization), UNWTO News, **1/2010**.
- Wttc (World Travel and Tourism Council), 2010a. <http://www.wttc.org>, 29.06.2010.
- Wttc (World Travel and Tourism Council), 2010b. http://www.wttc.org/eng/Tourism_Research/Economic_Research/Country_Reports/Turkey/
- Wttc (World Travel and Tourism Council), 2010c. Travel&Tourism Economic Impact, Executive Summary, s.3, http://www.wttc.org/bin/pdf/original_pdf_file/2010_exec_summary_final.pdf.